

УДК 37.32:796

Т. Л. Полулященко

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У СУЧАСНИХ
УМОВАХ НАВЧАННЯ**

Процес становлення незалежної демократичної України з її прагненням стати повноправним членом європейської спільноти передбачає всебічне утвердження в суспільному та індивідуальному бутті цивілізованих норм життя на основі загальнолюдських цінностей та духовних, моральних і культурних засад життя українського народу.

Спеціалісти галузі виховання такі як І. Бех, А. Макаренко, А. Мудрик, В. Сухомлинський вважали, що основна мета виховання є формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал. Виховна мета є спільною для всіх ланок системи навчання та виховання, є критерієм ефективності навчально-виховного процесу та базується на дидактичних принципах виховання [6,9].

Спеціалісти з фізичного виховання такі як Б. Ведмеденком, А. Войлоковим, С. Жевагою, М. Зубалієм, О. Ільїним, М. Козленко, О. Козленко, А. Міхеєвим, Б. Шияном, П. Щербак та іншим вважають, що для підлітка особливе місце займає фізична культура і спорт. Моторна діяльність найбільш бажана підлітком у силу його фізіологічних особливостей знаходячи задоволення не тільки у кінцевому результаті рухової діяльності, а й у самому процесі руху. Класні та позакласні заняття фізичною культурою, спортивні змагання приносять глибоку насолоду підлітку, якщо вони добре організовані з використанням навантаження за індивідуальним підходом [4].

Дослідження з психолого-педагогічної спрямованості вивчали М. Алексєєва, І. Бех, П. Альперіна, М. Левківський, К. Чорна та інші вони вважають, що з усіх педагогів у викладача фізичної культури,

тренера найбільші можливості зберігати «приховану педагогічну позицію», а отже і отримувати найбільш легко досяжні результати. Підліток буває настільки захоплений спортивною діяльністю, що не бачить в учителеві і тренері вихователя і «забуває», що його виховують. У психології є таке поняття як «ведучий тип діяльності». Воно означає діяльність, яку у житті людини займає за особистісною значимістю, за часом і за роллю у загальному розвитку перше місце. Фізична культура і спорт для багатьох підлітків стають «ведучим типом діяльності». Навчання відступає на другий, іноді – на третій план, головне для підлітка у цьому випадку – його спортивна діяльність і спортивні досягнення. Спортивна діяльність веде за собою розвиток, отже, вона повинна бути гранично педагогічно грамотно організована. Тому тему нашого дослідження психолого-педагогічні проблеми фізичного виховання учнів основної школи у сучасних умовах навчання вважаємо актуальною.

За даними аналізу літературних джерел з теми дослідження виявлено, що філософія і методологія освіти виконують важливу роль у справі формування свідомості молодого покоління. Та для різнобічного і гармонійного розвитку зростаючої особистості треба, щоб освітній процес будувався не тільки на науковому осмисленні дійсності, а й на духовних, моральних і культурних цінностях українського народу і всього людства [2, с. 87–89].

Сучасна психолого-педагогічна наука вважає джерелом мотивації вчинків людини, її поведінки систему та ієрархію внутрішніх цінностей. У психічно здорової людини ця система має три рівні: на нижчому рівні – особисті та матеріальні цінності (власні потреби, задоволення); на середньому – культурні цінності (мистецтво, наука, загальнонародні надбання, правопорядок); на вищому – духовні цінності (ідеали, ціннісні настанови, обов'язок перед суспільством) [12].

У галузі виховання метою виховання є формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал. Виховна мета є спільною для всіх ланок системи навчання та виховання, є критерієм ефективності навчально-виховного процесу та базується на наступних принципах: принцип національної спрямованості, культури відповідності, цілісності, акмеологічний, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, адекватності виховання до психологічних умов розвитку особистості, особистісної орієнтації, превентивності, технологізації [8, с. 4].

Сучасний зміст виховання в Україні – це науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, природи, мистецтва, самої себе. Виховання здійснюють для ідентифікації вихованця із загально визначеними цінностями і якостями. Система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власні ставлення:

до суспільства і держави (виявляється у патріотизмі, національній самосвідомості, правосвідомості тощо); до людей (виявляється у моральній активності особистості, прояві чуйності, чесності, правдивості, працелюбності, справедливості, гідності, тощо); до природи (формується у процесі екологічного виховання і виявляється у таких ознаках: усвідомленні функцій природи в житті людини, самоцінності природи; почутті особистої причетності до збереження природних багатств тощо); до мистецтва (формується у процесі естетичного виховання і виявляється у відповідній ерудиції, широкому спектрі естетичних почуттів, діях і вчинках, пов'язаних з мистецтвом); до праці (передбачає усвідомлення дітьми та учнівською молоддю соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативність, схильність до підприємництва тощо); ціннісне ставлення до себе (передбачає сформованість у зростаючої особистості вміння цінувати себе як носія фізичних, духовно-душевних та соціальних сил. Воно є важливою умовою формування у дітей та учнівської молоді активної життєвої позиції) [10, с. 123–125].

Фахівці з фізичного виховання і спорту поняття ціннісне ставлення до свого фізичного «Я» пояснюють як вміння особистості оцінювати свою зовнішність, будову тіла, поставу, розвиток рухових здібностей, фізичну витривалість, високу працездатність, функціональну спроможність, здатність відновлювати силу після фізичного навантаження, вольові риси, статеvu належність, гігієнічні навички, корисні звички, стан свого здоров'я та турбуватися про безпеку власної життєдіяльності, здоровий спосіб життя, активний відпочинок [5, с. 8–9].

Фахівці з психології, спортивної психології поняття ціннісне ставлення до свого психічного «Я» вважають що це передбачає вихованість у дітей та учнівської молоді культури пізнання власного внутрішнього світу – думок, переживань, станів, намірів, прагнень, цілей, життєвих перспектив, ідеалів, цінностей, ставлень. Важливо навчити зростаючу особистість сприймати себе такою, якою вона є, знати свої позитивні і негативні якості, сприяти формуванню з неї реалістичної Я-концепції, готовності та здатності до самовдосконалення, конструктивної самокритичності [3, с. 35–36].

Стосовно ціннісного ставлення, до свого соціального «Я» спеціалісти виявляють у таких ознаках: здатності орієнтуватися та пристосовуватися до нових умов життя, конструктивно на них впливати; визначенні свого статусу в соціальній групі, налагодженні спільної праці з дорослими та однолітками; вмінні запобігати конфліктам, справедливому і шляхетному ставленні до інших людей [11, с. 337–339].

Думки фахівців з різних наукових проблем збігаються в тому, що найбільш ефективним завжди вважалось виховання на прикладах життєдіяльності батьків (історії роду, що органічно контамінує з історією народу), навколишньої природи, розкриття секретів і величі національно-державної мови, культури, міжнародної ролі і місії Батьківщини,

видатних здобутків її славних синів і дочок у всіх сферах світового поступу, зокрема – педагогіки, починаючи від авторів літописів, Ярослава Мудрого, Митрополита Іларіона, Володимира Мономаха, Ю. Котермака, Г. Русина, П. Сагайдачного, Б. Хмельницького, Л. Барановича, Ф. Прокоповича, Г. Сковороди, Т. Шевченка, М. Максимовича і В. Каразіна, Ю. Федьковича, М. Шашкевича, О. Потебні, П. Юркевича, М. Драгоманова, Б. Грінченка, І. Франка, М. Грушевського, К. Ушинського, С. Русової, С. Сірополко, Г. Ващенко, В. Яніва, А. Волошина, Д. Чижевського, Ю. Бойка-Блохіна, Ю. Шевельова, В. Сухомлинського та ін.

За даними дослідження С. Рябцева, Д. Невенгловського будь яка фізкультурна діяльність сама по собі не стане виховною, якщо не буде спрямована на розвиток внутрішнього світу дитини. Для вчителів одним з принципів діяльності, їх творчого пошуку має стати прагнення до різноманітності, вільний вибір методів, форм навчання, відстоювання особистих поглядів, особливо з таких питань, як оцінювання дітей, самооцінка уроку. Сферою діяльності учителя стає не стільки набір фізичних вправ, скільки фізичні, психічні та моральні зміни, що відбуваються в дитині [1; 7].

Основна мета статті: виявити педагогічні умови які сприятимуть навчанню та вихованню у процесі занять велосипедним спортом у позакласній діяльності з фізичного виховання.

Педагогічний досвід свідчить, що першими вчителями дітей є їхні батьки (члени роду). Тому й виховний процес має починатися з виховної роботи педагогічних колективів з батьками; з роз'яснення батькам та усвідомлення ними сутності й ролі матері та батька, природи і прав дитини; розуміння того, яку роль відіграє в житті немовляти (дитини) особистий приклад батьків: і в сімейно-родових стосунках, і в ставленні до їхніх батьків, до історії народу, до рідної природи, мови, культури, надії і держави; до принципів і норм поведінки, праці та побуту; зрештою – до процесу власного навчання й громадянсько-культурного зростання, бажання й уміння виховувати дітей.

Дослідження змісту та організації виховного процесу вказує на те, що кінцева мета виховання поетапно конкретизується, виділяються проміжні виховні цілі, проектується дії педагога й вихованців, орієнтовані на досягнення виділених цілей.

За результатами проведення дослідження нами виявлено, що значну роль у вихованні відіграє технологічний підхід, який дає змогу активізувати, інтенсифікувати процес виховання, наблизити його до оптимального. Технологія є основою сучасного виховного процесу, оскільки як форма виховного впливу характеризується високою наукоємністю і цим самим оптимізує його.

В процесі спостереження виявлено що сам процес виховання окрім власне наукового підходу складається з творчих актів, засадами яких є відчуття вихователем конкретної життєвої ситуації, його такт. Ця

особливість виховної діяльності має переваги у ситуаціях екстремальних, недостатньо детермінованих, плінних, змінних.

Проведений аналіз літературних джерел з теми дослідження дозволив виявити складові виховних технологій, ними є форми організації та способи виховання. Процес виховання здійснюється у певних організаційних формах (індивідуальні, групові, колективні, масові), але при цьому сфера виховання є відкритою до пошуку альтернативних способів виховання.

В процесі дослідження з'ясовано, що використання виховної технології є завжди вибором стратегії, пріоритетів, системи утворення чинників взаємодії вихователя і вихованців, а також вибором тактики та стилю виховної роботи з ними. Де високий суб'єктивний компонент виховних технологій, пріоритет унікальності кожної особистості вимагає відповідального ставлення до технологізації виховного процесу, високого професіоналізму педагога.

Нами не було виявлено досліджень, що спрямовані на розробку інноваційних технологій організації фізичного виховання зі школярами, що враховували б інтерес учнів до видів рухової активності та матеріально-технічні умови загальноосвітніх шкіл.

Проведене дослідження свідчить, що цільова спрямованість, інтерес до занять у шкільному віці проявляється не стільки як в досягненні оздоровчого ефекту, як в задоволенні через фізичні вправи широкого спектру потреб, спрямованих на самовираження, проведення вільного часу, відмінне самопочуття, зміну діяльності, позитивні емоції, участь в ігровій і освітній діяльності. Ці питання входять у сферу досліджень рекреаційно-оздоровчої діяльності, яка на сьогодні недостатньо вивчена. Розробка та обґрунтування рекреаційно-оздоровчої технології у процесі фізичного виховання дає підставу для реорганізації системи фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл в процесі урочної та позаурочної роботи.

В результаті спостереження за процесом навчання було виявлено, що вчитель, що займається улюбленою справою, впевнений у собі, вважає себе здатним долати різні життєві проблеми. Існує психологічна закономірність: якості шанованого вчителя приймаються, переймаються, копіюються. З іншої сторони, якщо педагог не викликає у школярів позитивних емоцій – його можуть не сприймати як особистість. Нерідко відбувається перенесення ставлення до педагога на предмет, який він викладає.

Доведено, що створення єдиного виховного простору «Школа – Секція» можливе за наявності наступних чинників: пріоритетності виховної діяльності, інтеграції ресурсів середовища велосипедної секції для оптимального використання його виховного потенціалу і забезпечення різноманіття варіантів самореалізації суб'єктів, сформованості і розвитку системи соціального партнерства «тренер-викладач – учень-спортсмен», залучення суб'єктів середовища до реалізації завдань виховання.

Отже, педагогічними умовами виховання фізичних якостей учнів загальноосвітньої школи у процесі позакласних занять велосипедним спортом визначені: 1) створення єдиного виховного простору «Школа – Секція»; 2) рівень педагогічної майстерності тренера-викладача; 3) науково-методичне забезпечення процесу виховання фізичних якостей школярів-велосипедистів; 4) організація психолого-медико-педагогічного супроводу учнів основної школи у процесі позакласних та позашкільних занять велосипедним спортом.

У подальшому планується більш детально розглянути вплив виявлених педагогічних умов на розвиток фізичних якостей учнів основної школи.

Список використаної літератури

1. Ведмеденко Б. Ф. Теорія і методика виховання інтересу в учнів до занять фізичною культурою. – Дис...докт. пед. наук. – К., АПН України, 2005. – 701 с. **2. Волков Л. В.** Теория спортивного отбора: способности, одаренность, талант / Л. В. Волков. – К. : Вежа, 1997. – 128 с. **3. Апанасенко Г. Л.** Фізіологічні основи фізичної культури і спорту : навч. посіб. / Г. Л. Апанасенко, С. О. Михайлович. – Ужгород, 2004. – 144 с. **4. Гогонов Е. Н.** Психология физического воспитания и спорта: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Е. Н. Гогонов, Б. И. Мартыанов. – М.: Издательский центр « Академия », 2000. – 288 с. **5. Дубогай О.** Педагогічні умови здоров'язбережувальних технологій фізичного вдосконалення організму дітей перед вступом до школи в системі «дошкільний заклад – сім'я – школа» / О. Дубогай // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. – 2015. – Вип. 37. – С. 59–65. **6. Жидко Ю. С.** Формирование потребности в непрерывном физическом совершенствовании старшеклассников общеобразовательных школ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 / Ю. С. Жидко. – Рига, 2000. – 24 с. **7. Концепція** громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Освіта України. – 2000. – № 32. – С. 3–7. **8. Бех І. Д.** Виховання особистості: Сходження до духовності: наук. видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с. **9. Круцевич Т. Ю.** Теория и методика физического воспитания : в 2 т. : учеб. [для студ. ВУЗов физ. воспитания и спорта] / Т. Ю. Круцевич. – К. : Олимп. лит., 2003. – Т. II. – 2003. – 391с. **10. Диференційований** підхід у процесі фізичного виховання студентів [Текст] : монографія / О. О. Малімон. - Луцьк : Волинський нац. ун-т, 2009. – 160 с. **11. Омеляненко Г. А.** Науково-дослідницький компонент у професійному становленні бакалаврів з фізичного виховання і спорту / Г. А. Омеляненко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 10 (63). – С. 335–340.

Полулященко Т. Л. Психолого-педагогічні проблеми фізичного виховання учнів основної школи у сучасних умовах навчання

В статті порушено актуальну тему дослідження педагогічних умов виховання та навчання. Основна мета статті – пошук моделей педагогічних умов які сприятимуть навчанню та вихованню у процесі занять велосипедним спортом у позакласній діяльності з фізичного виховання. Автором вивчено стан даної проблеми у філософській, психологічній та педагогічній теорії, та на практиці – роботи загальноосвітніх шкіл. Також визначено та обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють навчанню та вихованню школярів старших класів в позакласній діяльності. Здійснено пошук і аналіз сучасної наукової літератури з даної теми в Україні. В результаті спостереження за процесом навчання автором було виявлено значення впливу поведінки, професійних навичок, характеру педагога на учнів.

Ключові слова: фізичне виховання, велосипедний спорт, позакласна діяльність, виховні технології.

Полулященко Т. Л. Психолого-педагогические проблемы физического воспитания учащихся основной школы в современных условиях обучения

В статье затронута актуальная тема исследования педагогических условий воспитания и обучения. Основная цель статьи – поиск моделей педагогических условий, которые будут способствовать обучению и воспитанию в процессе занятий велосипедным спортом во внеклассной деятельности по физическому воспитанию. Автором изучено состояние данной проблемы в философской, психологической и педагогической теории, и на практике – работы общеобразовательных школ. Также, определены и обоснованы педагогические условия, которые способствуют обучению и воспитанию школьников старших классов во внеклассной деятельности. Осуществлен поиск и анализ современной научной литературы по данной теме в Украине. В результате наблюдения за процессом обучения автором было выявлено значение влияния поведения, профессиональных навыков, характера педагога на учащихся.

Ключевые слова: физическое воспитание, велосипедный спорт, внеклассная деятельность, воспитательные технологии

Polulyaschenko T. Psychological and Pedagogical Problems of Physical Education of Pupils in Basic Education in Modern Learning Environments

In the article discussed the current research topic of pedagogical conditions of education and training. The main purpose of the article – search models of pedagogical conditions that foster training and education in the process of Cycling in extra-curricular activities in physical education. The author studied the state of the problem in philosophical, psychological and

pedagogical theory, and practice –work in secondary schools. Also, identified and justified the pedagogical conditions that contribute to the training and education of high school students in extracurricular activities. Performed search and analysis of modern scientific literature on this topic in Ukraine.

The result of observation of the learning process the author has identified the importance of behaviors, professional skills, the effect of teacher on learners. The author has proved that the creation of a common educational space «School – Section» is possible in the presence of the following factors: the priority of the educational activities, integration of resources environment bike section for optimal use of its educational potential and ensure the diversity of variants of realization of the subjects of formation and development of social partnership system "the trainer-teacher – student-athlete", the involvement of the environment to realize the objectives of education.

Key words: physical training, Cycling, extracurricular activities, educational technology.

Стаття надійшла до редакції – 22.03.2017 р.

Рекомендовано до друку– 27.04.2017 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Глоба О. П.